

บทคัดย่อ

ลุ่มแม่น้ำจรเข้สามพัน เป็นแหล่งชุมชนโบราณที่มีความสำคัญและรู้จักกันดีในหมู่นักศึกษาวิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดีของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชุมชนโบราณที่สำคัญที่สุดในบริเวณนี้ คือ เมืองอุทองโบราณ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และเป็นแหล่งที่มีการพบโบราณสถานโบราณวัตถุมากมาย แต่ทว่าไม่ได้มีการใช้หลักฐานนั้นเพื่อการศึกษาอย่างเป็นระบบเท่าที่ควร จนกระทั่งหลักฐานเหล่านั้นถูกทำลาย หรือไม่ก็แปรสภาพไปแล้วเป็นอันมาก

คณะผู้วิจัยมีความประสงค์จะใช้หลักฐานเท่าที่มีอยู่ และที่พอจะหาเพิ่มเติมได้ใหม่ ในการศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของชุมชนในเขตลุ่มแม่น้ำจรเข้สามพัน เน้นโดยเฉพาะเมืองอุทองโบราณ และขณะเดียวกันก็ศึกษาความสำคัญของชุมชนโบราณดังกล่าวที่มีต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยก่อนสุโขทัยและอยุธยา รวมทั้งหาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนนั้นกับชุมชนโบราณอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกัน หรือที่มีการติดต่อเกี่ยวข้องกับกันอย่างใกล้ชิด

เป็นที่ยอมรับในวงวิชาการว่า บริเวณลุ่มแม่น้ำจรเข้สามพันเป็นชุมชนสำคัญมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และมีความเจริญสูงสุดในสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 12-17) และโดยเหตุที่สภาพที่ตั้งของลุ่มน้ำจรเข้สามพันอยู่ในเส้นทางการค้าสมัยโบราณระหว่างตะวันออกเฉียงกลาง-อินเดีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และจีน จึงกลายเป็นแหล่งชุมชนค้าขายที่สำคัญมาแต่โบราณ และยังมีหลักฐานปรากฏว่า คงจะมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับอินเดียมากขึ้นในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 6-7 เป็นต้นมา จึงปรากฏว่า ยิ่งการค้าระหว่างอินเดียกับจีนมีเพิ่มพูนมากขึ้นเพียงใด การเติบโตใหญ่ของชุมชนโบราณตลอดเส้นทางค้านั้นก็ยิ่งมีมากขึ้นเป็นลำดับ ดังจะเห็นได้จากพัฒนาการของนครรัฐในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและภาคใต้ของประเทศไทย จากพุทธศตวรรษที่ 8 จนถึงพุทธศตวรรษที่ 12 ทั้งนี้รวมถึงพัฒนาการของชุมชนโบราณที่อยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก อันได้แก่ ลุ่มแม่น้ำน้อย และแม่น้ำสุพรรณบุรี-นครไชยศรี-ท่าจีน เป็นสำคัญ

ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกนี้ ศูนย์กลางความเจริญที่เก่าแก่โดยเฉพาะในสมัยต้นทวารวดีและก่อนทวารวดีนั้น อยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำจรเข้สามพัน ซึ่งแยกจากแม่น้ำสุพรรณบุรีไปทางตะวันตกเฉียงใต้ โดยที่ศูนย์กลางสำคัญของชุมชนอยู่บริเวณที่เรียกว่า เมืองอุทองโบราณ ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของลำน้ำจรเข้สามพัน นอกจากนี้ ยังมีชุมชนใกล้เคียง ซึ่งคณะผู้วิจัยได้สำรวจหาข้อมูลจากหลักฐานประเภทต่าง ๆ

พร้อมกับการศึกษา เรื่องเมืองอุททองโบราณ คือ ชุมชนบ้านท่าพระยาจักร ชุมชนบ้านจรเข้สามพัน ชุมชนบ้านนาลาว ชุมชนบ้านยั้งทะเลาย ชุมชนบ้านยางยี่แสน และชุมชนดอนยายเกต หรือโคกยายเกต ชุมชนเหล่านี้มีหลักฐานโบราณคดีประเภทโบราณสถาน โบราณวัตถุ หลักฐานประวัติศาสตร์ประเภทเอกสารตำนาน นิทานพื้นบ้าน นิยายปรัมปรา และอื่น ๆ มากมาย และที่น่าสนใจคือ หลักฐานทางชาติวงศ์วรรณาที่ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ทางเครือญาติของคนในชุมชนโบราณที่อยู่ใกล้ เคียงกันนี้ และมีผลทำให้ผู้คนในบริเวณแถบนี้มีความสัมพันธ์ด้านความเชื่อและพิธีกรรมแบบเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกันมากที่สุด เช่น ความเชื่อในนิทานเรื่องท้าวอุททอง และเรื่องสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

จากหลักฐานประวัติศาสตร์ที่เป็นเอกสารต่างประเทศ พงศาวดาร และตำนาน คำบอกเล่า จะเห็นเรื่องราวของชุมชนลุ่มแม่น้ำจรเข้สามพันและเมืองอุททองโบราณมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชื่อหลายชื่อ ซึ่งล้วนแต่มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และประวัติศาสตร์ไทยสมัยโบราณทั้งสิ้น

หลักฐานจากคัมภีร์ชาดกทางพุทธศาสนาของอินเดีย เช่น พุทธตถกถา กถา-โฆชะ มลีนทัญญา ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น ระบุถึงการเดินทางของพ่อค้าอินเดียไปสู่ดินแดน "สุวรรณภูมิ" และ "สุวรรณทวีป" ซึ่งหมายถึง "ดินแดนทอง" ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล และปรากฏหลักฐานด้านเอกสารในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชระหว่างพุทธศตวรรษที่ 3-4 ลงมา "ดินแดนทอง" นี้จะอยู่ที่ไหนแน่ เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษามาก แม้จะยังไม่มีการสรุปเป็นการแน่นอน แต่อาจกล่าวได้ว่า หลักฐานด้านเอกสารอินเดีย หลักฐานโบราณคดี พบว่าดินแดนลุ่มแม่น้ำจรเข้สามพันรวมทั้งอุททองโบราณน่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับ "สุวรรณภูมิ" หรือ "สุวรรณทวีป" ด้วย

จากหลักฐานกรีก-โรมัน หลังสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ปรากฏมีหลักฐานพาดพิงถึง "ดินแดนทอง" หรือ "สุวรรณภูมิ" ว่ามีอยู่จริง โดยเรียกดินแดนดังกล่าวว่า "โครเส" (Chryse) หรือ "โครเส เซอร์โซเนส" (Chryse Chersonesos) ซึ่งตรงกับหลักฐานจีนที่รับรู้ชื่อ "จินหลิน" หรือ "ดินแดนทอง" เช่นกัน นอกจากนี้ หลักฐานจีนยังมีชื่อ "ตุนซุน" ซึ่งเมื่อสืบค้นดูจากระยะทาง และมีความสัมพันธ์กับชื่อสถานที่สำคัญหลายแห่ง ก็น่าจะมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับอุททองและดินแดนลุ่มแม่น้ำจรเข้สามพันด้วย

นอกจากนี้ เรายังอาจพบชื่อ "สุวรรณภูมิ" "สุพรรณภูมิ" หรือ "สุพรรณภาว" หรือ "สุวรรณปุระ" ปรากฏอยู่ในหลักฐานประเภทพงศาวดาร ตำนาน และนิทานคำบอกเล่า เช่น ตำนานพระธาตุลำปางหลวง ตำนานพระพุทธรูปแก่นจันทร์ ตำนานเรื่อง

ท้าวอุ๋ทอง ท้าวแสนปม พงศาวดารโยนก พระราชพงศาวดารกรุงสยามฉบับบริติชมิวเซียม พงศาวดารเหนือ ตำนานสิงหนวัติกุมาร และตำนานเมืองนครศรีธรรมราช เป็นต้น หลักฐานเหล่านี้ มีเรื่องราวเกี่ยวกับท้าวอุ๋ทองและการตั้งเมืองของท้าวอุ๋ทอง ซึ่งสามารถผูกโยงเป็นเรื่องเดียวกันกับนิทานคำบอกเล่าของคนที่อยู่ ในเขตอุ๋ทอง โบราณและดินแดน แถบลุ่มแม่น้ำจระเข้สามพัน ได้อย่างน่าสนใจยิ่ง

พิจารณาจากหลักฐานทางโบราณคดี บริเวณลุ่มแม่น้ำจระเข้สามพันและภายใน เขตเมืองอุ๋ทองโบราณ ปรากฏว่ามีการพบหลักฐาน โบราณวัตถุหลายประเภท ซึ่งล้วนเป็น ประจักษ์พยานถึงการเป็นแหล่งชุมชน โบราณที่มีความสำคัญมาแต่ครั้งสมัยหินใหม่ลงมา โบราณวัตถุที่พบมากมี ขวานหินขัด หรือขวานฟ้าชนิดต่าง ๆ โดยเฉพาะชนิดมีใบ่า ตุ่มหู ทั้ง ที่เป็นหินเนฟไฟรท์และเป็นโลหะ กำไล ทั้งที่เป็นหินและสำริดแบบต่าง ๆ เครื่องปั้นดินเผา รูปแบบต่าง ๆ และทำด้วยกรรมวิธีแตกต่างกัน ลูกกระสุนดินเผา และ ลูกปัด ซึ่งมี รูปแบบหลากหลายและพบในปริมาณมาก กระจัดกระจายทั่วทั้งบริเวณลุ่มแม่น้ำจระเข้สามพัน นอกจากนี้ โบราณวัตถุที่พบยังมี เงิน หรือ เหรียญตรา เครื่องราง (amulets) ตรา (seals) แหวนสำริดสำหรับประทับตรา ตลอดจนเงินตราชนิดต่าง ๆ รวมทั้งเงินตรา ต่างประเทศด้วย

นอกจากหลักฐานประเภทโบราณวัตถุจำนวนมากมายังกล่าวแล้ว บริเวณลุ่ม แม่น้ำจระเข้สามพันยังมี เนินดินที่เป็นซากของโบราณสถานอีกมากมายหลายแห่ง เท่าที่กรม ศิลปากรทำการสำรวจและขุดแต่งระหว่างช่วงเวลา พ.ศ. 2506-2509 เพียงช่วงเดียว ปรากฏมีทั้งหมดประมาณ 20 กว่าแห่ง ส่วนใหญ่เป็นซากของเจดีย์สมัยทวารวดีต่อเนื่องลง มาจนถึงสมัยอยุธยา ส่วนที่เป็นโบสถ์ วิหาร หรือศาสนสถานมีอยู่ไม่มากนัก เจดีย์ และ เนินดินที่เป็นซากโบราณสถานต่าง ๆ เหล่านี้ มักถูกลักลอบขุดทำลายเพื่อล่าสมบัติเสียหาย ยับเยินมาก แม้กระนั้นก็ยังมิใช่โบราณวัตถุเหลืออยู่ให้ศึกษาพอเป็นแนวทางได้บ้าง เป็นต้นว่า หลักฐานประเภทพระพุทธรูป พระพิมพ์ ประติมากรรม ดินเผา และปูนปั้นชนิดต่าง ๆ ตลอดจน ประติมากรรมทางศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธสมัยต่าง ๆ โดยเฉพาะสมัยทวารวดี

หลักฐานทางโบราณคดีที่คณะผู้วิจัยได้ประมวลมาจากการได้มีการสำรวจ ขุดค้น และสรุปผลมาแล้วข้างต้น ยังมีเพิ่มเติมจากการขุดค้นของ ดร. พรชัย สุจิตต์ และคณะใน บริเวณพื้นที่เป้าหมายสำหรับการขุดหลุมทดลองที่หมู่บ้านนาลาว ตำบลจระเข้สามพัน อำเภอ อุ๋ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งการขุดค้นครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาวิจัยประวัติ- ศาสตร์ท้องถิ่น ลุ่มแม่น้ำจระเข้สามพันโดยตรง และเป็นการขุดหลุมทดลองรวม 5 หลุม ในเนื้อที่ 29 ตารางเมตร ในบริเวณพื้นที่ที่คาดว่าจะถูกรบกวนน้อย โดย 4 หลุมอยู่ทาง

ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำจระเข้สามพัน และอีก 1 หลุม อยู่ฝั่งตะวันตก จากผลการขุดค้นพบ ว่า อยู่คนละสมัยกัน หลุมที่อยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำนั้น มีร่องรอยของยุคประวัติศาสตร์ รุ่นหลังกว่า 4 หลุมทางฝั่งตะวันออกมาก ซึ่งหลุมทั้ง 4 หลุมนั้น ปรากฏมีชิ้นส่วนของโครงกระดูกมนุษย์โบราณจำนวนมาก นอกจากนั้น ยังพบโบราณวัตถุประเภทขวานหินขัด กระสุนดินเผา ภาชนะดินเผา กำไลหิน กำไลแก้ว ตะกรัน หรือซี่แร่ และเปลือกหอยชนิดต่าง ๆ มาก ส่วนลูกปัดพบบ้างเฉพาะในส่วนผิวดินที่ถูกรบกวนเสียหายแล้ว สิ่งเหล่านี้บ่งบอกได้พอสมควรว่า บริเวณบ้านนาลาวฝั่งตะวันออกของแม่น้ำจระเข้สามพัน เป็นที่ตั้งชุมชนโบราณ ตั้งแต่สมัยก่อนที่พุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์จะเข้ามามีอิทธิพล อย่างน้อยควรเก่าถึงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย และคงอยู่ต่อมาจนถึงสมัยใกล้ประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ที่มีการสร้างเมืองอุทองโบราณในลักษณะที่มีผู้นำค้ำดินแบบเมืองทวารวดี

จากการวิเคราะห์หลักฐานหลายอย่างในเขตบ้านนาลาวทำให้สรุปได้ว่า บ้านนาลาวก็คงเป็น เช่นชุมชนโบราณอีกหลายแห่งในเขตลุ่มน้ำจระเข้สามพัน และบริเวณใกล้เคียง กล่าวคือเป็นชุมชนโบราณขนาดใหญ่ มีการติดต่อสัมพันธ์ทางการค้าและวัฒนธรรมกับบริเวณใกล้เคียง และกับต่างประเทศด้วย การพบเปลือกหอยน้ำจืด หอยโข่ง หอยขมจำนวนมากทำให้สันนิษฐานได้ว่า มีชุมชนที่อยู่อาศัยในบริเวณ เป็นติดกับลำน้ำจระเข้สามพัน จำนวนมากพอ ดู ดังจะเห็นได้จากเปลือกหอย หรือ "ขยะ" จากการบริโภคอาหาร และจากหลักฐานที่เรียกว่า ตะกรัน หรือซี่แร่ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า บริเวณนี้คงจะเคยเป็นแหล่งถลุงแร่เหล็กเพื่อใช้ภายในครอบครัว หรือชุมชน หรือนอกชุมชนในรูปของเครื่องมือ เครื่องใช้ทำด้วยเหล็กที่มีคุณภาพดี เพราะเหล็กมีส่วนผสมของแมงกานีสออกไซด์ในปริมาณค่อนข้างสูง จึงมีความเหนียวไม่เปราะง่าย

การขุดค้นที่บ้านนาลาว เป็นเพียงตัวอย่างความพยายามของคณะผู้วิจัยที่จะศึกษาหาข้อมูลจากหลักฐานที่หลงเหลืออยู่ไม่มาก จึงยังห่างไกลจากความสมบูรณ์ เพราะขาดตัวอย่างและหลักฐานเพียงพอที่จะใช้ในการเปรียบเทียบ อย่างไรก็ตาม หากมีการขุดค้นเพิ่มเติมอย่างเป็นระบบ และมีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลโดยละเอียดอีกครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะข้อมูลประเภทตะกรันหรือซี่แร่ เปลือกหอย เครื่องปั้นดินเผา ลูกปัด และเครื่องประดับต่าง ๆ ก็คงจะช่วยให้เข้าใจพัฒนาการของชุมชนโบราณลุ่มน้ำจระเข้สามพัน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนดังกล่าวกับชุมชนอื่น ๆ ได้ชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น